

УКРАЇНСЬКА ПРАВОСЛАВНА ЦЕРКВА
УЖГОРОДСЬКА УКРАЇНСЬКА БОГОСЛОВСЬКА АКАДЕМІЯ
ІМЕНІ СВЯТИХ КИРИЛА І МЕФОДІЯ

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КАРПАТСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ АВГУСТИНА ВОЛОШИНА

КАФЕДРА ДЕРЖАВНОГО І КАНОНІЧНОГО ПРАВА

Мателешко Ю.П.

Навчальна програма та методичні рекомендації з курсу

„ІСТОРІЯ ВЧЕНЬ ПРО ДЕРЖАВУ І ПРАВО”

(Для студентів денної форми навчання за напрямом підготовки
0601 „Право”, спеціальність 6.060100 „Правознавство”)

Підписано до друку 27.08.2009 р. Формат 145/215 V 60x90 1/16
Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman Cyr
Різограф. друк. Умов. друк. арк. 1
Наклад 50. Замовлення № 3
Оперативна поліграфія

УЖГОРОД – 2009

Мателешко Ю.П. Навчальна програма та методичні рекомендації з курсу „Історія вчень про державу і право”. – Ужгород, 2009. – 23 с.

Затверджено на засіданні кафедри державного і канонічного права ДННК „УУБА-КаУ” (Протокол № 1 від 25 серпня 2009 р.)

60. Костицький М. Історія політико-правових вчень: програма курсу для студ. і слухачів юрид. спец. / Львівський держ. ун-т ім. Івана Франка. – Львів, 1995. – 26 с.
61. Левченков О.І., Литвинов О.М. Історія вчень про державу і право: навч.-метод. посіб. для слухачів ф-ту заоч. та дистанц. навч. – Луганськ : РВВ ЛДУВС ім. Е.О.Дідоренка, 2009. – 216 с.
62. Малахов В.П. История политических и правовых учений: Учебное пособие для вузов. – М.: Академический Проект, 2003. – 624 с.
63. Марчук В.П., Марчук Г.В. Історія політичних і правових вчень: Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. – К. : Персонал, 2009. – 480 с.
64. Мірошниченко М.І., Мірошниченко В.І. Історія вчень про державу і право: Навч. посіб. – К.: Атіка, 2004. – 224 с.
65. Музика І.В. Історія вчень про державу і право: Метод. матеріали і рек. для студ. Вищої шк. права / Інститут держави і права ім. В.М.Корецького НАН України. Вища школа права. – К., 2000. – 86с.
66. Орленко В.В. Історія вчень про державу та право: Посібник для підготовки до іспитів. – К. : Видавець Паливода А. В., 2007. – 204 с.
67. Санжаров С.М. Історія вчень про державу і право: Від найдавніших часів до початку ХІХ століття: Навч. посіб. – Луганськ : СНУ ім. В.Даля, 2008. – 148с.
68. Світова класична думка про державу і право: Навч. посіб. / Є.Ф.Безродний та ін. – К.: Юрінком Інтер, 1999. – 400 с.
69. Цюрупа М.В. Історія політичних і правових вчень: Курс лекцій. – К. : КУТЕП, 2005. – 220 с.
70. Шульженко Ф. П., Андрусяк Т. Г. Історія політичних і правових вчень. — К.: Юрінком Інтер, 1999. – 304 с.
71. Шульженко Ф.П. Історія політичних і правових вчень. – К.: Юрінком Інтер, 2006. – 364 с.

47. Андрусак Т.Г. Історія політичних та правових вчень: Навч. посіб. – Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2001. – 220 с.
48. Акмалова А.А., Капицын В.М. История политических и правовых учений. Учебное пособие. – М.: Юриспруденция, 2004. – 288 с.
49. Безродний Є.Ф., Уткін О.І. Історія політичних вчень: Навч. посіб. – К.: ВД „Професіонал”, 2006. – 432 с.
50. Демиденко Г. Г. Історія вчень про право і державу: Підручник. – Харків: Консум, 2004. – 431с.
51. Дудченко Г.М., Овдієнко П.П. Історія політичних і правових вчень: Навч.-метод. посібник. – Ніжин : Видавництво НДПУ ім. М.Гоголя, 2004. – 44с.
52. Ерышев А.А. История политических и правовых учений: Учеб. пособ. – 3-е изд. – К.: МАУП, 2002. – 152 с.
53. Історія вчень про державу та право: метод. вказівки до практ. занять та завдання для індивідуальної та самостійної роботи студ. / Чернігівський держ. ін-т економіки і управління / А.Г.Нітченко (уклад.) – Чернігів, 2008. – 45 с.
54. Історія вчень про державу та право : посіб. для підготов. до іспитів / В.В.Орленко. – 2-е вид. стереотип. – К.: ПАЛИВОДА А. В., 2008. – 204 с.
55. История политических и правовых учений: XVII-XVIII вв. / Под ред. В.С.Нерсесянца. – М.: Наука, 1989. – 446 с.
56. История политических и правовых учений: Учебник / Под ред. О.Э.Лейста. – М.: Юридическая литература, 1997.
57. История политических и правовых учений / Под общ. ред. академика РАН, д. ю. н., проф. В. С. Нерсесянца. – М.: Издательство НОРМА, 2000. – 352 с.
58. Колісніченко А.І. Історія держави і політико-правових вчень Стародавньої Греції та Риму: Навч. посіб. для студ. вищ. закл. освіти, що навч. за напрямом політологія та правознавство. – Миколаїв : Видавництво МФ НаУКМА, 2002. – 274с.
59. Кормич А.І. Історія вчень про державу і право: Навч. посібник. – К. : Правова єдність, 2009. – 312 с.

Навчальний курс „Історія вчень про державу і право” вивчається згідно навчального плану підготовки спеціалістів зі спеціальності „Правознавство”. На його засвоєння студентами денної форми навчання відводиться 108 годин, в тому числі 34 години лекцій та 8 годин семінарських занять. Решту часу займає самостійна робота студентів. По закінченні курсу проводиться іспит.

"Історія вчень про державу і право" належить до теоретико-історичних дисциплін, які мають світоглядний характер. З одного боку, цей курс пов'язаний з дисциплінами історичного циклу: "Історією держави і права зарубіжних країн", "Історією держави і права України", а з іншого – з теоретичними дисциплінами, зокрема з "Теорією держави і права".

Вивчення дисципліни актуально вже з тієї причини, що ряд проблем, що відносяться до держави, права, політики, неодноразово обговорювався в попередні епохи, у результаті чого склалися системи доказів на користь того або іншого вирішення цих проблем. У дискусіях і суперечках вирішувалися такі злободенні проблеми, як питання юридичної рівності або станових привілеїв, прав людини, співвідношення особистості та держави, держави та права, політики та моралі, реформи і революції тощо. Знання про різні варіанти вирішення цих проблем і про обґрунтування цих рішень – необхідна частина сучасної політичної й правової свідомості.

Предметом навчального курсу є теоретично оформлені в доктрину (вчення) погляди на державу, право, законодавство та політику.

Мета вивчення дисципліни “Історія вчень про державу і право” полягає у засвоєнні складного і суперечливого історичного процесу розвитку знань про державу і право, поступового пізнання людською думкою сутності держави і права та створенні політико-правових доктрин і теорій.

Завданням навчального курсу є формування теоретичного мислення й історичної свідомості студента-юриста, виховання вміння зіставляти й самостійно оцінювати політико-правові доктрини минулого і сучасності.

Значення „Історії вчень про державу і право” зростає особливо сьогодні, в період становлення ідеологічного плюралізму, визнання різних варіантів мислення в науковій, професійній, повсякденній свідомості. Змагання ідейних течій, обмін доказами, проблемами дають можливість зжити вузькість й одномірність ідеологічно деформованої свідомості, строго орієнтованої на офіційний світогляд, що панував.

31. Кушинська Л. Становлення державного права і племінно-звичаєва традиція у Київській Русі (кінець IX – X ст.) // Історія України. – 2000. – № 38. – С. 3-5.
32. Мамут Л.С. Карл Маркс как теоретик государства. – М.: Наука, 1979. – 264 с.
33. Маньковский Б.С. Учение Гегеля о государстве и современность. – М.: Наука, 1970. – 120 с.
34. Марксистско-ленинское учение о государстве и праве: История развития и современность. – М.: Наука, 1977. – 352 с.
35. Михаленко Ю.П. Ф.Бэкон и его учение. – М.: Наука, 1975. – 264 с.
36. Момджян Х.Н. Французское Просвещение XVIII века. Очерки. – М.: Мысль, 1983. – 435 с.
37. Нерсесянц В.С. Сократ. – М.: Наука, 1977. – 152 с.
38. Нерсесянц В.С. Гегель. – М.: Юрид. лит., 1979. – 111 с.
39. Нерсесянц В.С. Политические учения Древней Греции. – М.: Наука, 1979. – 263 с.
40. Перетерский И.С. Дигесты Юстиниана. – М.: Гос. изд-во юрид. лит-ры, 1956. – 131 с.
41. Рабінович П.М. М.Грушевський як теоретик держави (Питання історії політичної думки та історії держави і права) // Вісник Академії правових наук України. – 1998. – № 3. – С. 66-71.
42. Сікач І.В. Правова держава: концепція Б.Кістяківського // Науковий вісник дипломатичної Академії України. Вип. 2. – К., 1999. – С. 223-233.
43. Сливка С.С. Традиційні парадигми природного права у Стародавньому Сході // Чернівецький у-т. Науковий вісник. Збірник наукових праць. Вип. 161. Правознавство. – Чернівці: Рута, 2002. – С. 12-16.
44. Субботин А.Л. Фрэнсис Бэкон. – М.: Мысль, 1974. – 175 с.
45. Философия права Гегеля и современность. – М.: Наука, 1977. – 151 с.
46. Чанышев А.Н. Аристотель. – 2-е изд. – М.: Мысль, 1987. – 221 с.

12. Мак'явеллі Н. Флорентійські хроніки. Державець / Пер. з італ. А.Перепада. – К.: Основи, 1998. – 492 с.
13. Монтескьє Ш. Избранные произведения. – М.: Гос. издат. полит. лит., 1955. – 799 с.
14. Мор Т. Утопия. – М.: Наука, 1978. – 415 с.
15. Платон. Государство. Законы. Политик. – М.: Мысль, 1998. – 798 с.
16. Платон. Диалоги / Пер. з давньогрецької. – Харків: Фоліо, 2008. – 349 с.
17. Платон. Сочинения: В 3 т. – Т. 3. – М.: Мысль, 1971-1972.
18. Руссо Ж.-Ж. Трактаты. – М.: Наука, 1969. – 703 с.
19. Спиноза Б. Избранные произведения: В 2-х тт. – Т. 2. – М.: Госполитиздат, 1957. – 727 с.
20. Цицерон. Про державу. Про закони. Про природу богів / Пер. з лат. В.Литвинов. – К.: Основи, 1998. – 476 с.

II. МОНОГРАФІЇ, СТАТТІ.

21. Асмус В.Ф. Иммануил Кант. – М.: Наука, 1973. – 534 с.
22. Асмус В.Ф. Платон. – М.: Мысль, 1975. – 223 с.
23. Баскин М.П. Монтескьє. – 2-е изд. – М.: Мысль, 1975. – 165 с.
24. Гунчак Т. Українська політична думка 1920-х років. Монархізм, націонал-комунізм // Літературна Україна. – 1990. – 20 червня.
25. Дворцов А.Т. Жан Жак Руссо. – М.: Наука, 1980. – 111 с.
26. Доватур А.И. Политика и Политии Аристотеля. – М.-Л.: Наука, 1965. – 390 с.
27. Зубов В.П. Аристотель. – М.: Изд-во АН СССР., 1963. – 366 с.
28. Исаев М.А. О понятии права и государства в скандинавской доктрине права // Государство и право. – 2004. – № 3. – С. 64-70.
29. Канекьян С.Ф. Учение Аристотеля о государстве и праве. – М.-Л.: Изд-во АН СССР, 1947. – 220 с.
30. Коваль А. Соціальне поняття права в правовій концепції С.Дністрянського // Вісник Львівського у-ту. Серія юридична. – Львів, 2001. – Вип. 36. – С. 163-168.

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

№ п/п	Назва теми	Кількість годин			
		Лек.	Сем.	Сам.	Інд.
Модуль I: Виникнення та розвиток поглядів на державу і право у країнах Стародавнього світу та Середньовіччі.					
1.	„Історія вчень про державу і право” як навчальна дисципліна.	2		1	1
2.	Політико-правові вчення в державах Стародавнього Сходу.	2		2	1
3.	Вчення про державу і право мислителів Стародавньої Греції.	4	2	2	1
4.	Розвиток державно-правових концепцій у Стародавньому Римі.	2		2	1
5.	Виникнення та розвиток християнських державно-правових ідей. Фома Аквінський.	2		2	1
6.	Становлення поглядів на державу і право в Київській Русі.	2		1	1
7.	Державно-правові концепції італійських мислителів і юристів Середньовіччя.			1	1
Модуль II: Розвиток вчень про державу і право в Новий і Новітній час.					
8.	Політичні і правові вчення в Західній Європі XVI ст.	2	2	2	1
9.	Держава і право у вченнях голландських та англійських мислителів Нового часу.	2		2	1
10.	Державно-правові концепції представників французького Просвітництва.	2		2	1

11.	Політичні та правові вчення німецького та італійського Просвітництва XVII–XVIII ст.			2	1
12.	Політичні та правові вчення США в період боротьби за незалежність.		2	1	1
13.	Вчення про державу і право в Німеччині (кінець XVIII – початок XIX ст.).	2		2	2
14.	Політичні та правові вчення представників лібералізму у Франції та Англії.	2		2	1
15.	Політичні та правові вчення в Росії у XVIII–XIX ст.		2	2	1
16.	Державно-правова думка в Україні другої половини XVII – XVIII ст.			2	2
17.	Політико-правові концепції в Україні другої половини XIX – початку XX ст.	2		2	2
18.	Вчення утопічного соціалізму.	2		1	1
19.	Комуністична державно-правова ідеологія.	2		2	2
20.	Державно-правові теорії позитивізму.	2		2	1
21.	Теорії природного права XX ст.	2		2	1
22.	Антидемократичні політико-правові теорії XIX–XX ст.			2	1
Всього:		34	8	40	26

69. Вплив феноменології, екзистенціалізму та герменевтики на теорію права.
70. Антидемократичні політико-правові теорії XIX–XX ст.: загальна характеристика.
71. Вчення Ф.Ніцше про державу і право.
72. Теорія еліт італійських політологів В.Парето і Г.Моски.
73. Політико-правова ідеологія фашизму.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

I. ДЖЕРЕЛА.

1. Аристотель. Афинская полития. Государственное устройство афинян. – М.: Соцэкгиз, 1937. – 253 с.
2. Бэкон Ф. Новая Атлантида. Опыты и наставления нравственные и политические / Пер. З.Е.Александровой. – 2-е изд. – М.: Изд-во АН СССР, 1962. – 238 с.
3. Гегель Г. Философия права. – М.: Мысль, 1990. – 524 с.
4. Гоббс Т. Левиафан, или материя, форма и власть государства церковного и гражданского // Сочинения: В 2-х тт. – М.: Мысль, 1991. – Т. 2. – 736 с.
5. Гольбах П. Избранные произведения: В 2-х тт. – Т. 2. – М.: Изд-во соц.-эк. лит., 1963. – 563 с.
6. Енгельс Ф. Походження сім'ї, приватної власності і держави. – К.: Політвидав України, 1981. – 186 с.
7. Історія вчень про право і державу: Хрестоматія для юрид. вищ. навч. закл. і ф-тів / Г.Г. Демиденко (уклад. та заг. ред.). – 3 вид., доп. і змін. – Харків: Право, 2005. – 910 с.
8. История политических и правовых учений: Хрестоматия для юридических вузов и факультетов / Сост. и общ. ред. Г.Г. Демиденко. – Харьков: Факт, 1999. – 1080 с.
9. Кампанелла Т. Город Солнца. – М.-Л.: Изд-во АН СССР, 1954. – 175 с.
10. Кант И. Сочинения: В 6-ти тт. – М.: Мысль, 1965-1966. – Т. 4, 6.
11. Лукреций. О природе вещей. – М.: Изд-во АН СССР, 1947. – 694 с.

35. Історична школа права в Німеччині.
36. Політико-правові погляди Б.Костана.
37. Політичні та правові ідеї І.Бентама.
38. Вчення Алексіса де Токвіля про демократію.
39. Політико-правова теорія Дж.-С. Мілля.
40. Обґрунтування “освіченого” абсолютизму у працях В.М.Татищева та І.Т.Посошкова.
41. Модель обмеженої монархії М.М.Щербатова.
42. Проекти державних перебудов М.М.Сперанського.
43. Політичні та правові ідеї О.М.Радищева.
44. Політичні та правові ідеї декабристів. П.Пестель.
45. Політико-правові ідеї слов’янофілів і західників.
46. Просвітництво на Україні. Основні риси і напрями.
47. Просвітители-демократи Г.С.Сковорода і Я.П.Козельський.
48. Політичні та правові ідеї в козацько-старшинських літописах.
49. Обстоювання національно-державних прав українського народу у “Конституції” П.Орлика.
50. Республікансько-автономістична ідея “Історії Русів”.
51. Політичні і правові ідеї у програмних документах “Кирило-Мефодіївського товариства”.
52. Політичні та правові погляди Т.Г.Шевченка.
53. Політико-правові погляди М.Драгоманова.
54. Політичні та правові погляди І.Я.Франка.
55. Політичні і правові ідеї у творчості Лесі Українки.
56. Держава і право у творчості М.Грушевського.
57. Політико-правові погляди В.Винниченка.
58. Вчення утопічного соціалізму (А.Сен-Сімон, Ш.Фур'є, Р.Оуен).
59. Комуністична державно-правова ідеологія.
60. Вчення К.Маркса і Ф.Енгельса про державу і право.
61. Державно-правові погляди В.І.Леніна.
62. Еволюція політико-правової теорії марксизму в СРСР після В.І.Леніна.
63. Політико-правове вчення Огюста Конта.
64. Нормативістська теорія права Ганса Кельзена.
65. Соціологічний позитивізм. Вчення Р.Ієрінга.
66. Політичне і правове вчення Г.Спенсера.
67. Політичне і правове вчення Л.Гумпловича.
68. Неотомістська (теологічна) теорія природного права.

ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Тема 1. „Історія вчень про державу і право” як навчальна дисципліна.

Предмет дисципліни та його структура. Логіко-теоретична основа. Зміст політико-правової доктрини. Програмні положення вчення. Місце „Історії вчень про державу і право” в системі юридичних наук. Взаємозв’язок дисципліни з іншими галузями гуманітарних дисциплін і сучасними теоріями політики, права, держави та законодавства. Основні методи „Історії вчень про державу і право. Принцип історизму. Періодизація і структура курсу.

Тема 2. Політико-правові вчення в державах Стародавнього Сходу.

Загальна характеристика релігійно-міфологічних уявлень про політику, державу і право у країнах Стародавнього Сходу в II–I тис. до н.е. Політична і правова думка у Стародавній Індії. Політико-правові ідеї брахманізму і буддизму. Політична і правова теорія у трактаті Каутільї “Архашастра” та “Законах Ману”. Політична і правова думка у Стародавньому Китаї. Вчення Конфуція про суспільство, державу і право. Принципи гуманності та ритуалу. Соціально-політичні та правові ідеї Мо-цзи. Вчення даосизму (Лао-цзи). Школа юристів.

Тема 3. Вчення про державу і право мислителів Стародавньої Греції.

Загальна характеристика політико-правової ідеології у Стародавній Греції. Основні напрямки політико-правової думки. Політичні та правові вчення раннього періоду (IX–VI ст. до н. е.). Творчість Гомера, Гесіода, Солона, Піфагора та Геракліта. Демокрит про державу і право. Політичні та правові ідеї софістів. Праворозуміння софістів старших (Протагор, Горгій, Гіппій, Антіфон) і молодших (Тразімах, Каллікл, Лікофрон, Алкідам). Сократ про право і законність. Вчення Платона про державу і право. Проекти ідеальної держави в діалогах “Держава” і “Закони”. Класифікація форм державного правління і причини їх заміни. Ставлення Платона до приватної власності. Вчення Аристотеля про суспільство, політику, державу і право. Обґрунтування рабства і суспільної нерівності. Критерії та класифікація Аристотелем форм

держави. Категорії „право” і „справедливість”. Вчення про два види справедливості. Вплив Аристотеля на подальший розвиток політичної і правової ідеології. Вчення Епікура про свободу, державу і право. Політична ідеологія стоїцизму (Зенон, Хризипп). Вчення Полібія про класифікацію форм держави та їх кругообіг.

Тема 4. Розвиток державно-правових концепцій у Стародавньому Римі.

Загальна характеристика основних напрямків політичної і правової думки у Стародавньому Римі. Вчення Цицерона про державу і право. Політичні та правові ідеї римських стоїків (Сенека, Епіктет, Марк Аврелій), їх ставлення до свободи і рабства. Політико-правові ідеї римських юристів (Гай, Папініан, Павло, Ульпіан, Модестін). Римські юристи про природу і систему права, про право і справедливість, про право публічне і приватне.

Тема 5. Виникнення та розвиток християнських державно-правових ідей. Фома Аквінський.

Політичні та правові ідеї раннього християнства. Еволюція християнства з опозиційної релігії в державну, зміна його політико-правової сутності. Політико-правове вчення Аврелія Августина. Єресі. Боротьба з єресями римсько-католицької церкви. Політико-правова теорія Фоми Аквінського, його вчення про походження, сутність держави та елементи державної влади. Обґрунтування права народу на революцію. Фома Аквінський про закон і його види. Захист католицизму. Неотомісти.

Тема 6. Становлення поглядів на державу і право в Київській Русі.

Ідеї незалежності держави і єдності слов'янських народів у літописах і пам'ятках Київської Русі. „Слово про закон і благодать” Іларіона. Періодизація історії людства за Іларіоном. Кирило Туровських про владу і закон. Проблеми співвідношення особистості і держави в „Повчанні” Володимира Мономаха. Ідея єдності руської держави у „Слові о полку Ігоревім”. Концепція сильної князівської влади крізь призму „Моління Даниїла Заточника”.

8. Вчення про державу і право в період занепаду грецьких держав.
9. Розвиток державно-правових концепцій у Стародавньому Римі. Цицерон.
10. Погляди римських юристів.
11. Виникнення християнських державно-правових ідей. Аврелій Августин.
12. Вчення про державу, право і закон Фоми Аквінського.
13. Становлення поглядів на державу і право в Київській Русі.
14. Державно-правові концепції італійських мислителів і юристів Середньовіччя.
15. Вчення Н.Макіавеллі про державу і право.
16. Жан Боден про суверенітет державної влади і форми держави.
17. Політико-правова ідеологія утопічного соціалізму. Томас Мор.
18. Політико-правове вчення Гуго Гроція.
19. Вчення Бенедикта Спінози про державу і право.
20. Політико-правове вчення Т. Гоббса.
21. Вчення Джона Локка.
22. Держава і суспільство у вченні Девіда Юма.
23. Державно-правові концепції представників французького Просвітництва: загальна характеристика.
24. Політико-правові погляди Вольтера.
25. Вчення Шарля Луї Монтеск'є про державу і право.
26. Політико-правові ідеї французьких матеріалістів (Дені Дідро, Поль Анрі Гольбах, Клод Адріан Гельвецій).
27. Політичне і правове вчення Ж.Ж.Руссо.
28. Політичні та правові вчення німецького та італійського Просвітництва XVII–XVIII ст.
29. Політичні та правові вчення США в період боротьби за незалежність.
30. Політико-правові погляди Томаса Джефферсона.
31. Політичні та правові ідеї радикальних демократів. Томас Пейн.
32. Теоретична концепція права і "замкненої торгової держави" Й.-Г.Фіхте
33. Політичне і правове вчення І.Канта
34. Право, держава і громадянське суспільство у вченні Г.-В.-Ф.Гегеля.

Тема 3. Політичні та правові вчення США в період боротьби за незалежність.

1. Політичні та соціальні передумови розвитку вчень про державу і право.
2. Загальна характеристика основних напрямків політичної і правової думки.
3. Т.Джефферсон про державу і право.
4. Політичні та правові погляди „федералістів”. О.Гамільтон.
5. Політико-правові погляди радикальних демократів. Т.Пейн.

Тема 4. Політичні та правові вчення в Росії у XVIII–XIX ст.

1. Основні напрямки політичної і правової думки та їх розвиток.
2. Обґрунтування “освіченого” абсолютизму у працях В.М.Татищева та І.Т.Посошкова.
3. Політико-правова програма дворянства. Модель обмеженої монархії М.М.Щербатова.
4. Дворянський лібералізм першої половини XIX ст. Проекти М.М.Сперанського.
5. Формування і розвиток ранньої революційної політико-правової ідеології в Росії. О.М.Радищев.
6. Політичні та правові ідеї декабристів. П.Пестель. М.Муравйов.
7. Політико-правові ідеї слов’янофілів (О.Хом’яков, І.Кіреєвський) і західників (К.Кавелін, Б.Чичерін).

ПЕРЕЛІК ЕКЗАМЕНАЦІЙНИХ ПИТАНЬ

1. Предмет дисципліни та його структура.
2. Основні методи „Історії вчень про державу і право.
3. Вчення про державу і право Стародавньої Індії.
4. Політико-правова думка Стародавнього Китаю.
5. Зародження вчень про державу і право у Стародавній Греції.
6. Школа софістів. Сократ.
7. Розквіт державно-правових вчень у Стародавній Греції. Платон і Аристотель.

Тема 7. Державно-правові концепції італійських мислителів і юристів Середньовіччя.

Вираження інтересів бюргерства в політико-правовому вченні Марсилія Падуанського. Влада духовна і світська, законодавча і виконавча. Народ як джерело державної влади. Школа глосаторів. Постглосатори. Гуманістична школа. Дослідження норм римського права.

Тема 8. Політичні і правові вчення в Західній Європі XVI ст.

Загальна характеристика політичної ідеології епохи Відродження. Формування буржуазної політико-правової ідеології. Вчення Н.Макіавеллі про державу і право. Макіавеллі про походження, сутність і форми держави, про завдання і засоби політики. Політичний ідеал Макіавеллі. “Макіавеллізм”. Політичні та правові ідеї Реформації: основні напрямки. Політико-правові ідеї Мартіна Лютера, Томаса Мюнцера, Жана Кальвіна. Політико-правові ідеї іезуїтів і тираноборців. Ла Боссе. Вчення Жана Бодена про державу і право. Боден про суверенітет державної влади і форми держави. Політико-правова ідеологія утопічного соціалізму. Ідеальний суспільний і державний лад в “Утопії” Томаса Мора і “Місті Сонця” Томазо Кампанелли.

Тема 9. Держава і право у вченнях голландських та англійських мислителів Нового часу.

Загальна характеристика політичної і правової ідеології. Характеристика теорії природного права. Політичні та правові вчення в Голландії у XVII ст. Політико-правове вчення Гуго Гроція. Теорія природного права. Гроцій про походження держави, суверенітет державної влади і її носіях. Вчення Бенедикта Спінози про державу і право. Особливості вчення Спінози про невідчужувані права громадян і межі дії державної влади. Основні напрямки політичної і правової думки в період англійської революції XVII ст. Політико-правове вчення Т.Гоббса. Особливості трактування природного стану і договірної походження держави. “Левіафан”. Погляди на сутність, завдання і форми держави, державний суверенітет. Гоббс про співвідношення особи і держави. Політико-правове вчення Джона Локка. Локк про невіддільні права людини і межі дії державної влади. Ідея поділу влади. Держава і суспільство у вченні Девіда Юма.

Тема 10. Державно-правові концепції представників французького Просвітництва.

Загальна характеристика політико-правової ідеології епохи Просвітництва, її еволюція. Основні напрямки політичної і правової ідеології у Франції. Політико-правові погляди Вольтера. Вчення Шарля Луї Монтеск'є про державу і право. Монтеск'є про фактори, що визначають характер законодавства. Значення політичного фактору – форми правління. Поняття політичної свободи. Теорія розподілу влад Монтеск'є. Політико-правові ідеї французьких матеріалістів (Дені Дідро, Поль Анрі Гольбах, Клод Адріан Гельвецій). Політичне і правове вчення Ж.Ж.Руссо. Руссо про причини виникнення і розвитку суспільної нерівності. Теорія договірної походження держави. Обґрунтування ідеї народного суверенітету. Руссо про право. Поняття “загальної волі” і “волі всіх”. Соціально-політичний ідеал Ж.Ж.Руссо.

Тема 11. Політичні та правові вчення німецького та італійського Просвітництва XVII-XVIII ст.

Вчення про природне право в Німеччині (Самуїл Пуфендорф, Христіан Томазій, Христіан Вольф). Політичні та правові вчення в Італії у XVIII ст. (Джамбаттіста Віко, Чезаре Беккарія).

Тема 12. Політичні та правові вчення США в період боротьби за незалежність.

Загальна характеристика основних напрямків політичної і правової думки. Політичні та правові погляди “федералістів” (Олександр Гамільтон, Джон Адамс, Джеймс Медісон). Ідеї конституціоналізму і федералізму. Ідеї розподілу влад. Політико-правові погляди Томаса Джефферсона і їх втілення в „Декларації незалежності” і „Біллі про права”. Ставлення Джефферсона до рабства. Обґрунтування правомірності народної революції. Політичні та правові ідеї радикальних демократів. Томас Пейн. Особливості його теорії природного права. Ставлення до рабства і революції.

Тема 13. Вчення про державу і право в Німеччині (кінець XVIII – початок XIX ст.).

Загальна характеристика основних напрямків політичної та правової ідеології періоду. Історична школа права. Г.Гуго,

капіталом. Право – воля фіюрера як виразника волі народу. Ідея “правової держави” націонал-соціалістів. Заперечення принципів рівності та демократії. Тоталітарна модель політичної системи. Політико-правова ідеологія неофашизму. Модернізація і “гуманізація” фашистських ідей.

ПЛАНІ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

Тема 1. Політичні і правові вчення в Стародавній Греції

1. Загальна характеристика політико-правової ідеології в Стародавній Греції. Основні школи та напрямки.
2. Політичні та правові вчення раннього періоду (IX–VI ст. до н. е.).
3. Період розквіту давньогрецької політико-правової думки (V–IV ст. до н. е.). Демокрит.
4. Політичні та правові ідеї софістів.
5. Політичні та правові ідеї Сократа.
6. Вчення Платона про державу і право.
7. Вчення Аристотеля про суспільство, політику, державу і право.

Тема 2. Вчення про державу і право в Західній Європі XVI ст.

1. Загальна характеристика політико-правової ідеології епохи Відродження.
2. Вчення Н.Макиавеллі про державу і право. “Макиавеллізм”.
3. Політичні та правові ідеї Реформації. Основні напрямки.
4. Політико-правові ідеї ієзуїтів і тираноборців. Етьєн де Ла Боезі.
5. Вчення Жана Бодена про державу і право.
6. Політико-правова ідеологія утопічного соціалізму.

матеріальних факторів розвитку суспільства. Юриспруденція як наука про сферу належного. Ієрархія норм права за Кельзенем: основна норма, конституційні норми, загальні та індивідуальні норми. Держава як персоніфікація норм права. Поняття державного суверенітету і примат міжнародного права. Соціологічний позитивізм. Вчення Р.Ієрінга про державу і право. “Юриспруденція інтересів”. Право як юридично захищений інтерес. Ідея Ієрінга про боротьбу за право соціальних сил і про право як нестійкий компроміс у боротьбі інтересів. Взаємозумовленість держави і права. Політичне і правове вчення Г.Спенсера. Органічна теорія держави. Диференціація і спеціалізація функцій та органів держави у процесі її еволюції. Типи держави: примітивний (військовий) і вищий (індустріальний). Політичне і правове вчення Л.Гумпловича. Походження держави і права. Теорія насильства. Еволюція форм державної влади і особливості “сучасної культурної держави”.

Тема 21. Теорії природного права ХХ ст.

Теорії природного права: основні різновиди. Історія виникнення і розвитку теорії природного права. Неотомістська (теологічна) теорія природного права (А.Ауер, Ж.Марітен, Ж.Дабен, Лебаф і Хейс). Бог – першоджерело державної влади і права. Природне право як “таємні глибини серця”. Теорія “відродженого” природного права. Право як оцінка дійсності з позиції уявлень про справедливість. Природне право як абсолютний критерій справедливості, що базується на “природі речей” і вимогах вищого розуму людини. Феноменологія. Екзистенціалізм. Герменевтична теорія права.

Тема 22. Антидемократичні політико-правові теорії ХІХ–ХХ ст.

Передумови виникнення антидемократичних теорій. Вчення Ф.Ніцше про державу і право. Концепція волі до влади. Держава як засіб культурної і соціальної еволюції. Держава і особа. Держава та історична перспектива. Елітарна концепція права. Аристократична інтерпретація природного права як права на нерівність і привілеї. Погляди Ніцше на війну і мир, на революцію як загрозу культурі. Теорія еліт італійських політологів В.Парето і Г.Моски. Політико-правова ідеологія фашизму (Ж.А.Гобіно, К.Шмітт, А.Розенберг, С.Чемберлен, О.Шпенглер). Теорія історичного процесу як боротьби націй і рас за існування та самозбереження. “Національний соціалізм” і державний контроль за працею і

Ф.К.Савіні, Г.Пухта та їх погляди на виникнення, розвиток і сутність права. Вчення Іммануїла Канта про державу і право. Зв'язок політичного і правового вчення з етикою. Категоричні імперативи І.Канта. Поняття права і держави. Особливості поглядів Канта на розподіл влад і класифікацію форм держави. Його суспільно-політичний ідеал і проект вічного миру. Політико-правова теорія І.Г.Фіхте. Проект держави у праці “Замкнута торгова держава”. Вчення Г.Гегеля про державу і право. “Філософія права”. Предмет і метод гегелівської філософії права. Розумні основи держави і права та їх дійсність. Поняття права і держави. Співвідношення громадянського суспільства і держави. Концепція розподілу і органічної єдності властей. Конституційна монархія. Гегель про міжнародне право, війну і мир, про природний стан у сфері міжнародних відносин.

Тема 14. Політичні та правові вчення представників лібералізму у Франції та Англії.

Основні риси політико-правової ідеології лібералізму першої половини ХІХ ст. Політико-правові погляди Б.Костана (Франція). Держава і свобода особи. Незалежність приватного життя від політичної влади. Розподіл і рівновага в системі влад. Особливе місце королівської влади. Політичні та правові ідеї І.Бентама (Англія). Утилітаризм І.Бентама. Критика теорії природного права і договірної походження держави. Бентам про форми держави і представницьку демократію. Алексіс де Токвіль про демократію. Система стримувань і противаг. „Тиранічні” прояви американської демократії. Протиставлення рівності і свободи. Політико-правова теорія Дж.-С.Мілля. Трактатування взаємовідносин особистості і суспільства. „Тиранія більшості”. Проблема прав людини у вченні Дж.-С.Мілля. Представницька демократія.

Тема 15. Політичні та правові вчення в Росії у ХVІІІ–ХІХ ст.

Основні напрямки політичної і правової думки та їх розвиток. Обґрунтування “освіченого” абсолютизму у працях В.М.Татищева та І.Т.Посошкова. Політико-правова програма дворянства. Модель обмеженої монархії М.М.Щербатова. Дворянський лібералізм першої половини ХІХ ст. Проекти державних перебудов М.М.Сперанського. Формування і розвиток ранньої революційної політико-правової ідеології в Росії. Політичні

та правові ідеї О.М.Радищева. Політичні та правові ідеї декабристів. Проект перебудови державного і суспільного ладу в Росії у “Руській Правді” П.І.Пестеля. Пестель про унітарний устрій держави і республіканську форму правління. Конституційні проекти М.М.Муравйова. Ідея федеративної конституційної монархії. Ідеї загальнослов'янської федерації у членів спілки “Об'єднані слов'яни”. Політико-правові ідеї слов'янофілів (О.С.Хом'яков, І.В.Кіреєвський) і західників (К.Д.Кавелін, Б.М.Чичерін).

Тема 16. Державно-правова думка в Україні другої половини XVII – XVIII ст.

Політичні і соціально-економічні передумови розвитку державно-правової думки. Просвітництво на Україні. Основні риси і напрями. Теорія просвіченого абсолютизму у працях Ф.Прокоповича. Просвітители-демократи Г.С.Сковорода і Я.П.Козельський. Критика Г.Сковородою суспільно-політичних і соціальних порядків, феодального права і судочинства. Принцип “сродності” як основа побудови майбутнього суспільства. Особливість теорії природного права Я.Козельського. Теорія суспільної угоди. Республіканізм. Погляди в галузі міжнародного права. Політичні та правові ідеї в козацько-старшинських літописах. Автономістські ідеї в літописах Самовидця, Г.Габ'янки, С.Величка. Обстоювання національно-державних прав українського народу у “Конституції” П.Орлика. Республікансько-автономістична ідея “Історії Русів”.

Тема 17. Політико-правові концепції в Україні другої половини XIX – початку XX ст.

Політичні і правові ідеї у програмних документах першої української політичної таємної організації “Кирило-Мефодіївське товариство”. Ідея єдності слов'янських народів. Політичні та правові погляди Т.Г.Шевченка. Критика політичної системи експлуататорської держави. Революційний демократизм і суспільно-політичний ідеал. Політичні та правові погляди М.Драгоманова. Його конституціоналізм і федералізм. Політичні та правові погляди І.Я.Франка. Критика існуючого ладу і його суспільно-політичний ідеал. Політичні і правові ідеї у творчості Лесі Українки. Держава і право у творчості М.Грушевського. Політико-правові погляди В.Винниченка.

Тема 18. Вчення утопічного соціалізму.

Передумови виникнення утопічних ідей в Європі. Політико-правове вчення Сен-Сімона. Його концепція стадій розвитку суспільства та еволюції держави. Проект і принципи промислової системи суспільства. Погляди Ш.Фур'є на державу і право. Критика капіталістичного ладу, буржуазної держави і права. Концепція Фур'є про соціально-політичний розвиток суспільства. Фаланга як форма організації нового суспільства. Погляди Р.Оуена на державу і право. Оуен про виховання громадян і вдосконалення законодавства як засобів цивілізованої перебудови суспільства. Утопічний план політико-правової перебудови планети.

Тема 19. Комуністична державно-правова ідеологія.

Історичні умови виникнення та розвитку марксистського вчення про державу і право в Західній Європі у другій половині XIX ст. Формування політичного світогляду К.Маркса і Ф.Енгельса. К.Маркс і Ф.Енгельс про історичний розвиток класового суспільства і держави. “Німецька ідеологія”. “Маніфест Комуністичної партії”. Марксизм про історичну роль соціалістичної держави і права та умови їх відмирання. Ф.Енгельс про форми походження держави і її основні ознаки. Питання про вплив державної і правової надбудови на економічний базис. Поширення ідей марксизму в робітничому русі в Західній Європі та Росії наприкінці XIX – початку XX ст.. Виникнення ленінізму. Вчення В.І.Леніна про історичний розвиток держави. Ідея революційно-демократичної диктатури пролетаріату і селянства. Питання про співвідношення понять диктатури і демократії. В.І.Ленін про принципи соціалістичної законності. Еволюція політико-правової теорії марксизму в СРСР після В.І.Леніна: Н.І.Бухарін, Л.Д.Троцький, Й.В.Сталін. Ідеологічне маскування тоталітаризму і особистої влади. Концепція права як закону (А.Я.Вишинський).

Тема 20. Державно-правові теорії позитивізму.

Політико-правове вчення Огюста Конта. Методологічні основи позитивізму. Три історичних типи світогляду і еволюція держави та права. Ідея суспільної солідарності як засобу запобігання революціям. Конт про суб'єктивне право як обов'язок і соціальну функцію. Нормативістська теорія права Ганса Кельзена. “Чиста” теорія права, її деідеологізація і незалежність від